

**A ZEN BUDDHIZMUS
FILOZÓFIÁJA
BYUNG-CHUL HAN**

**A ZEN
BUDDHIZMUS
FILOZÓFIÁJA**
BYUNG-CHUL HAN

Fordította
Csordás Gábor

TYPOTEX

A fordítást az eredetivel egybevetette és lektorálta:
Karsai Gábor

A fordítás a következő kiadás alapján készült:
Byung-Chul Han: *Philosophie des Zen-Buddhismus*
© 2002 Philipp Reclam jun. Verlag GmbH, Ditzingen
Hungarian translation © Csordás Gábor, 2025
Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2025
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 349 6

TARTALOM

Előszó / 7

Vallás Isten nélkül / 11

Üresség / 49

Senki / 71

Sehol sem lakni / 93

Halál / 108

Barátságosság / 130

ELŐSZÓ

A zen buddhizmus a mahájána buddhizmus meditatív irányultságú, kínai eredetű formája.¹ A zen buddhizmus sajátosságát a legendák övezte alapítójának, Bódhidharmának tulajdonított versszak fejezi ki leginkább:²

*Különös hagyomány, túl az írásokon,
nem függ szavaktól és írásjelektől:*

¹ A *mahá* jelentése „nagy”, a *jána* „kocsi”. A mahájána szó szerinti fordítása tehát „nagy kocsi”. A buddhizmus mint az üdvözülés útja olyan „kocsiként” szolgál, amelynek az élőlényt a szenvedésteli létből kifelé kell vinnie. Buddha tanítása tehát nem „igazság”, hanem „kocsi”, azaz „eszköz”, amely a cél elérésével fölöslegessé válik. A buddhista diskurzus így mentes az igazság kényszerétől, amely a keresztény diskurzust meghatározza. A hínájána buddhizmussal („kis kocsi”) ellentétben, amelynek célja önmagunk tökéletesítése, a mahájána buddhizmus valamennyi élőlény megszabadulását célozza. Ezért a bódhiszattva, jóllehet elérte a tökéletes megvilágosodást, tovább marad a szenvedő élőlények között, hogy megszabaduláshoz segítse őket.

² A 28. indiai pátriárkaként érkezett Kínába, hogy ott megalapítsa a kínai zen hagyományvonalát.

*Közvetlenül mutatni rá az emberi tudatra, -³
meglátni természetünket és buddhává válni.”⁴*

A nyelvet illető szkepszis és a zen buddhizmusra oly jellemző bizalmatlanság a fogalmi gondolkodással szemben a szavak talányosságát és a velük való takarékoskodást vonja maga után. A mondott a nem-mondotton fénylik át. Szokatlan közlési formák is szerepet kapnak. A „Mi...?” kérdésre a zen mesterek gyakran botütésekkel válaszolnak.⁵ Ahol a szavak nem elegendők, hangos kiáltásokat is alkalmaznak.

A zen buddhizmus elmélet- és diskurzus-ellenes alapállása dacára „filozófiájának” nem

³ Byung-Chul Han következetesen a *Herz* szót használja a buddhista nyelvekben „szív” és „tudat” jelentést egyaránt hordozó eredeti kifejezésekre. A magyar nyelvi közegben inkább a „tudat” terminus honosodott meg, de a „szív” is használatos. A szövegben mindkét fordításvariáció előfordul – *a lekt.*

⁴ Lásd Heinrich Dumoulin: *Geschichte des Zen-Buddhismus*. 1. Bern, Francke, 1985. 83.

⁵ Lásd *Bi-yän-lu* [Pi-jen lu, Kék szikla feljegyzések]. In *Meister Yüan-wu's Niederschrift von der Smaragdenen Felswand*. 1-3. München, Hanser, 1960. 1. 517. „Elmondjuk: Ding előlülő megkérdezte Lin-csit: »Végső soron mi Buddha tanításának teljes értelme?« Lin-csi lelépett zen-ülőhelyéről, megragadta a gallérját, tenyérrrel megütötte és ellökte magától. Ding csak állt, mintha várna valamire. A mellette ülő szerzetes azt mondta: Ding előlülő, miért nem hajol meg és mond köszönetet? Ding meghajolt és köszönetet mondott. És ekkor egyszerre megértett mindent.”

feltétlenül kell egy haikukból álló eposz paradoxonába gabalyodnia, hiszen egy szűkebb értelemben nem filozófiai tárgyra is lehetséges filozófiailag reflektálni. A hallgatást be lehet keríteni beszéddel, anélkül hogy maga beszéddé alacsonyodna le. *A zen buddhizmus filozófiája* a zen buddhizmusról és a zen buddhizmussal való filozofálásból táplálkozik. A zen buddhizmusban meglévő filozófiai erőt kell fogalmilag kifejtenie. Ez a vállalkozás azonban mégsem teljesen problémamentes. Azok a lét- és tudat-tapasztalások, amelyekkel a zen buddhista gyakorlat dolgozik, nem foglalhatók maradéktalanul fogalmi nyelvbe. *A zen buddhizmus filozófiája* ugyanakkor bizonyos jelentés- és beszédstratégiák alkalmazásával próbál meg túllendülni a nyelv e hiányosságán.

Az itt következő vizsgálódás „komparatív” jellegű. Platón, Leibniz, Fichte, Hegel, Schopenhauer, Nietzsche, Heidegger és mások filozófiáját fogjuk a zen buddhizmus belátásaival összevetni. A „komparatiztikát” itt jelentésfeltáró módszerként fogjuk alkalmazni.

Az egyes szövegszakaszokat gyakran haikukkal⁶ tűzdeljük meg. Arra azonban nem fogunk

⁶ A haikukat a következő magyar fordításokban idézzük: Macuo Basó: *333 haiku*. Budapest, Európa, 2009. Ford. Gy. Horváth László és Tandori Dezső. *Műhely*, 2006/5. Ford. Greguss Sándor. Josza Buszon: *Japán haiku versnaptár*.

vállalkozni, hogy elvont tényállásokat haikukkal tegyünk szemléletessé, vagy egy haikut egyenesen filozófiailag értelmezzünk. Ezek inkább szomszédokként viszonyulnak egymáshoz. Az idézett haikuk fogják az olvasóban a mindenkori szövegszakaszt jellemző hangoltságot megteremteni. Tehát olyan szép kereteknek kell tekintenünk őket, amelyek halkán beleszólnak a képbe.

Matsou Basho, Yosa Buson, Kobayashi Issa versei. Budapest, Magyar Helikon, 1981. Ford. Tandori Dezső. Maszaoka Siki: *Fényes telihold. Négy évszak Nipponban. Haikuk és tankák.* Budapest, Kozmosz, 1988. Ford. Rácz István. Ahol létező magyar fordítást idézünk, ott a fordítót *monogramjával* jelezzük - *a ford.*